
Globalna politika i međunarodni poredak

Izlaganje sa znanstvenog skupa

341.01

340.12

321.01

Primljeno: 21. listopada 2004.

**Dileme međunarodnog prava:
između nacionalizma i kozmopolitizma**

ZVONKO POSAVEC*

Sažetak

Autor ukratko izlaže neke temeljne pojmovne aspekte pravnog razvitka međunarodnih odnosa nakon 11. rujna 2001. Najprije skicira klasično međunarodno pravo. Potom analizira dvije dominantne tendencije u razmišljanju o daljnjem razvitku međunarodnog prava – idealističku i realističku. U tom smislu suprotstavlja Kanta i Hegela. U ovom sporu značajnim se pokazuje njemački pravni i politički teoretičar Carl Schmitt koji je osporavao univerzalističke pretpostavke Kantova projekta. Schmitt pobija funkciju racionalizacije vladavine, koju bi trebao preuzeti ustav kako u okviru nacionalne države tako i izvan nje. Autor zaključuje da će se Sjedinjene Američke Države i druge velike sile morati uskoro vratiti na put koji su same započele i energično zastupale između 1918. i 1945. godine, a to je put postupnoga napredovanja u povijesnoj evoluciji međunarodnog prava.

Ključne riječi: Kant, pravo, politika, Carl Schmitt, međunarodno pravo

Uvod

Nakon 11. rujna 2001. postalo je posve jasno da se situacija u svjetskoj politici bitno izmijenila. Naime, preokret je učinio očitim da subjekti međunarodnog prava nisu više samo države, nego da na scenu nastupaju različiti društveni akteri (Czempiel, 2003.: 11). Naime, društvene skupine emancipiraju se od svojih vlada, kao i vlada drugih zemalja, i ukidaju njihov monopol u vanjskoj politici. Napad na SAD nije izvršila jedna država nego društvena skupina, i to ne nekim sofisticiranim oružjem, nego običnim prijevoznim sredstvima. Da je najveća svjetska sila dovedena na rub panike od strane

* Zvonko Posavec, redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Političke teorije i političke institucije.

jedne društvene skupine i da ju je ta skupina prisilila na dalekosežne korake, nešto je posve novo i nije poznato iz međunarodnih odnosa koje su kreirale države.

Sjedinjene Američke Države djelovale su brzo i odlučno. Predsjednik je 13. studenoga 2001. godine donio odluku o vojnom stanju (*military order*) kojom se sve nedržavljane, osumnjičene za terorističke akte, može neograničeno zatočiti (*indefinite detention*) i protiv njih se može započeti proces pred *military commissions* (koju ne treba brkati s *vojnim sudovima*, koji su predviđeni ratnim pravom).

Već je *Patriot Act*, koji je donesen 26. listopada 2001., ovlastio državnog tužioca da zatvori svakog stranca (*alien*) koji je osumnjičen za ugrožavanje nacionalne sigurnosti. Novo u zapovijedi predsjednika Busha jest to da je pravni status ovih zatočenika radikalno ukinut, oni nemaju status ratnih zarobljenika u skladu sa ženevskom konvencijom; oni su jednostavno zatočenici (*detainees*), podvrgnuti faktučnoj vlasti, strpani u zatvor koji nije samo vremenski neograničen, nego izmiče svakoj zakonskoj kontroli i pravnoj formi. To se može usporediti s pravnim statusom Židova u njemačkim nacističkim logorima koji su gubitkom državljanstva izgubili svaki pravni identitet (Agamben, 2004.: 7-18).

Vlada SAD-a je objavom svoje *National Security Strategy* 2002. i ulaskom u Irak 2003. godine ignorirala međunarodno pravo i dosadašnje konvencije na kojima je sama inzistirala. Najprije je djelovala neovisno o UN-u, dajući prednost svojim nacionalnim interesima, opravdavajući ih etički, a potom je djelovala neovisno o svojim saveznicima. Tako je jedna, za rat odlučna, supersila dramatično dovela u pitanje važeće međunarodno pravo.

Jesu li Amerikanci tim koracima dali prednost moći nad pravom? Ne provodi li jedna supersila *etiziranje* svjetske politike u međunarodnim odnosima? Nameće se niz pitanja: je li pravednost u odnosima među nacijama uopće moguća? Je li pravo još uvijek prikladan medij u održanju mira i sigurnosti u međunarodnim odnosima? Mogu li se još uvijek tim sredstvom uspostaviti demokracija i zajamčiti ljudska prava? Može li ove ciljeve organizirati svjetska organizacija ili dobar hegemon? U svakom slučaju, jedna velika sila marginalizirala je UN i energično uzela u svoje ruke rješavanje gorućih problema, čime je dramatično dovela u pitanje važeće međunarodno pravo. Izložiti ću i objasniti samo neke temeljne pojmovne aspekte pravnog razvitka ove situacije. Najprije ću skicirati klasično međunarodno pravo. Potom ću analizirati dvije dominantne tendencije u razmišljanju o daljnjem razvitku međunarodnog prava – idealističku i realističku (Czempiel, 2002.: 13), kako sam ih nazvao. Na kraju ću pokušati pokazati kako su ove dvije tendencije formirale današnju situaciju.

Klasično međunarodno pravo

Westfaliskim (münsterskim) mirom (24. listopada 1648.) vodeće zemlje Europe, nakon tridesetogodišnjeg rata, da bi spriječile daljnje sukobe i da bi ih regulirale ako do njih dođe, stvorile su *ius publicum europaeum*, odnosno međunarodno pravo. Često se zaboravlja da je to pravo zapravo bilo namijenjeno reguliranju odnosa među europskim državama. Sve do polovine 19. stoljeća subjekti međunarodnog prava bile su samo europske države. Začetnici modernoga prava bili su teoretičari prava i filozofi poput Fran-

cisca Suareza (1548.-1617.), Huga Grotiusa (1583.-1645.) Samuela Pufendorfa (1632.-1694.), da spomenem samo neke. Kasnije je Immanuel Kant (1724.-1804.) dao neizbrisiv pečat i mjerilo međunarodnom pravu koje nije ni danas nadmašeno (Ipsen, 1996.: 290-308).

Klasično međunarodno pravo počiva na nekoliko osnovnih uvjerenja (Vitzthum, 2004.: 1-78).

1. Subjekti međunarodnog prava su nacije, odnosno nacionalne države kao sudionice strategijske igre međunarodnih odnosa.
2. Države uživaju faktičnu neovisnost i djeluju autonomno prema vlastitim preferencijama.
3. One se brane od opasnosti i jamče sigurnost građana i slijede isključivo vlastite interese.
4. Svatko može sklapati koalicije sa svakim, u interesu povećanja vlastite moći i sigurnosti.

Međunarodno pravo ustanovilo je nekoliko pravila za ove odnose i odredilo:

1. Kvalifikaciju da bi se postalo subjektom međunarodnog prava jest sljedeća: suverena država mora nadzirati teritorij, uspostaviti homogeno stanovništvo i mora moći održati unutarnji pravni poredak.
2. Uvjet za pristup u ovo društvo je međunarodno priznanje. Suverenitet se postiže međunarodnim priznanjem.
3. Status suverene države očituje se u tome da ona može sklapati ugovore s drugom državom. U slučaju konflikta ima pravo objaviti rat drugim državama bez navođenja razloga (*jus ad bellum*);
4. Suverena država može povrijediti standarde mudrosti i efikasnosti, ali ne i morala. Njezino se ponašanje smatra moralno indiferentnim.
5. Imunitet, koji uživa država, proteže se i na njezine predstavnike, službenike i funkcionare.
6. Suverena država pridržava sebi pravo juridičkog progona zločina koji su počinjeni u ratu.
7. Nasuprot ratu, koji vode zaraćene stranke, treći moraju ostati neutralnima.

Normativni sadržaj klasičnoga međunarodnog prava počiva na fikciji o jednakom statusu suverenih država koji se zasniva na recipročnom priznanju subjekata međunarodnog prava.

Ovaj kratki prikaz osnovnih postavki klasičnoga međunarodnog prava dovoljan je za daljnje izvođenje teza. Već sada možemo, međutim, zapaziti jednu značajku koja će kasnije biti odlučujuća u prevladavanju ove situacije. Naime, u nacionalnom prostoru prožimaju se međusobno državna sila, koja se postupno konstituira u formi prava, i pravo koje je ovisno o sankcijskoj sili države. Taj odnos između moći i prava nedostaje u međunarodnim odnosima. U međunarodnim odnosima i dalje ostaje asimetrični odnos iz-

među moći i prava. Pravo formira međusobno ophođenje suverenih država, ali ih ne veže, osim, dakako, u slučaju njihova samostalnog pristanka. Klasično međunarodno pravo može funkcionirati pod tim uvjetima samo ako postoji ravnoteža moći, kao što je to bilo u doba hladnoga rata. Upravo ta ravnoteža moći, ili ravnoteža straha, nadomješta nedostatke međusobne pravne obveze koja postoji u međunarodnom pravu.

Na strukturi tako koncipiranoga međunarodnog prava formirale su se koncepcije koje sam nazvao idealističkima i realističkima. One su prisutne od kraja 18. stoljeća pa sve do polovine 20., ili, bolje rečeno, do 1989. godine (*annus mirabilis*) (Häberle, 2002.: 54–62). Idealistička se tendencija očituje u stalnom pokušaju prevladavanja važećeg međunarodnog prava, a realistička inzistira na prirodnom stanju među državama, dakle na čvrstoj suverenosti nacionalnih država, s većim ili manjim ustupcima koje su nacionalne države spremne učiniti s obzirom na vlastite interese. Ovu sam tendenciju nazvao realističnom bez obzira na to što sve više gubi na aktualnosti i važnosti u međunarodnim odnosima. Zanimljivo je da su osnovne dileme postavljene doista već prije dva stoljeća.

Idealistička tendencija

Osnovna teza ove koncepcije glasi da se međunarodno pravo, kojim se reguliraju odnosi među državama, mora odvojiti od pojedinačnih državnih zajednica. Samo ako međunarodno pravo prestaje biti u isključivoj nadležnosti nacionalnih država, samo tada države i njihovi građani mogu stupiti u zakonski odnos. Zakonskim odnosom naziva se odnos u kojem sloboda svakoga može postojati sa slobodom svakoga drugog prema općem zakonu. To vrijedi, kako u okviru ustava jedne države, tako i u odnosu među državama. U tom je zahtjevu sadržana tendencija da se građanski ustav, dakle ustav jedne države, koji počiva na slobodi i jednakosti svakoga građanina, postupno proširi na ustav svjetskoga građanstva u smislu konkretizacije opće svjetske države. Posrijedi je pokušaj stvaranja kozmopolitskog poretka koji bi se oslanjao na uspjesima Američke i Francuske revolucije s kraja 18. stoljeća u realizaciji novoga međunarodnog poretka. Međunarodna se zajednica, iz ove perspektive, može formirati samo u obliku *republike republika*, odnosno u republikanizaciji svih država (savez republika) ili kao svjetska republika. Tako već ozbiljeni građanski ustav dobiva karakter modela za preokret klasičnoga međunarodnog prava prema pravu svjetskoga građanina. Tu je tezu zastupao Kant krajem 18. stoljeća, a u 20. stoljeću najveći teoretičari prava i politike kao što su nedavno preminuli Rawls (2002.: 11–62) i još uvijek aktivni Habermas (2004.: 113–193).

Posrijedi je zapravo tendencija prerastanja nacionalne države u svjetsku republiku koja stvara supranacionalni pravni poredak, koja omogućuje prebacivanje pozitiviranja prava građana od nacionalnog na internacionalnu razinu. Inovativna je jezgra te ideje u konzekventnom preoblikovanju međunarodnog prava, kao prava država, u pravo svjetskoga građanina kao pravo *individuuma*. S jačanjem međunarodnog foruma i međunarodnih institucija gubi egzekutivna sila, još uvijek konzervirana iza prava sadržanog u nacionalnoj državi, svoj posljednji rezervat samovolje. Kant je najprije smatrao da je potpuna konstitucionalizacija međunarodnog prava moguća samo u ostvarenju svjetske republike. Kasnije prihvaća slabiju koncepciju te teze u obliku stvaranja slobodne asocijacije država koje se i dalje ne odriču svoje suverenosti, ali koje moraju voditi računa

o postignutom stupnju uzajamno postignutih međunarodnih pravila igre (Höffe, 1995.: 109–132). Riječ je, dakle, o savezu država koje se brane od neprijateljskih i stranih ugroza. U tom projektu implicitno je sadržan zahtjev o stalnom daljnjem proširenju federacije, kao i mogućnost izlaska iz tog saveza. Možda narodi još nisu dovoljno zreli, razmišljao je Kant, za takav savez slobodnih i jednakih država, koje se pokoravaju određenim normama, stoga im je potreban dugotrajan proces obrazovanja da dođu do spoznaje o nužnosti tog razvitka. Međutim, nacionalne države još uvijek ustraju na svojem suverenitetu i žele sačuvati prostore djelovanja koje im jamči klasično međunarodno pravo. Međutim, sve to nije razlog da se napusti ideja svjetske države koja omogućuje konačno prevladavanje sukoba između država i zatvara prostor samovolji pojedinih država.

Nadu možemo polagati u nekoliko djelotvornih faktora u budućem razvitku međunarodnih odnosa:

1. na mirotvornoj prirodi republika koje stvaraju avangardne saveze;
2. na pacificirajućem djelovanju ekonomsko-trgovinskih odnosa koje čini državne aktere ovisnim o rastućem međusobnom odnosu svjetskoga tržišta i koje ih sili na operaciju;
3. na kritičku funkciju svjetske javnosti čiji utjecaj postupno raste i koja reagira na nepravde, ma gdje da se one dogodile. Javnost budi savjest i mobilizira građane na akciju.

Dakle, inzistira se na savezu država, a ne na saveznoj državi, ne samo zbog pragmatičnih, nego i zbog načelnih razloga. Naime, savezna ili svjetska država značila bi da se narodi podvrgavaju jednoj višoj instanciji. Ne bi se radilo više o pravu naroda, o međunarodnom pravu koje države, odnosno narodi, međusobno imaju i zahtijevaju, nego o jednom mogućem bezdušnom despotizmu koji bi u svjetskom društvu zanemario specifičnosti naroda koje se očituju u govoru, religiji i različitim načinima života. Stoga se i u nacrtima Ustava EU-a (Duhamel, 2003.: 151–239) inzistira na savezu država, a ne na saveznoj državi. Mogli bismo zaključiti da ta idealistička tendencija, bez obzira na institucionalnu formu koju će zajednica dobiti, ustrajava na mogućnosti nadržavanja klasičnoga međunarodnog prava.

Realistička tendencija

Paralelno s prethodno navedenom tendencijom, zastupaju se teze o neukrotivosti političke supstancije koju ne može nadvladati nikakva pravna asocijacija. Već je Hegel govorio o narodu kao državi koja je apsolutna moć na zemlji. Točan citat glasi: “Narod kao država je duh u svojoj supstancijalnoj umnosti i neposrednoj zbiljnosti, stoga je apsolutna moć na zemlji; neka država je, dakle, spram druge u suverenoj samosvojnosti (§ 331). “Međunarodno pravo kao opće pravo ... *treba* (moje naglašavanje) vrijediti između država ... No kako njihov odnos ima kao princip njihov suverenitet, one su utoliko u prirodnom stanju jedna spram druge, a njihova prava nemaju zbiljnost u jednoj općoj volji, koja se konstituira u moć nad njima, nego u njihovoj posebnoj volji” (§ 333). “Ono opće određenje ostaje stoga pri onome “*treba da*” (*sollen*) pa stanje postaje izmjene-

njivanje odnosa koji su u skladu s traktatima i onih koji to nisu. Između država ne postoji nikakav pretor, izabrani sudac i posrednik ... Kantov vječni mir ... pretpostavlja suglasnost među državama koja bi se osnivala na moralnim, religioznim ili drugim temeljima i obzirima, uopće uvijek na posebnim suverenim voljama, a na taj način ostala bi opterećena slučajnostima” (§ 333). Hegel, kao što vidite, radikalno otklanja Kantovu koncepciju o vječnom miru putem saveza republikanski ustrojenih država. Sukob između suverenih država može se razriješiti samo ratom jer ne postoji čudoredno, govorno i religiozno jedinstvo. Hegel ne govori o međunarodnom pravu, nego samo o vanjskom pravu države.

Slično Hegelu, i jedan drugi teoretičar 19. stoljeća, Julius Fröbel (Habermas, 2004.: 149–152) govori o tome kako država ne postoji zbog svojih građana, nego je ona samosvrhovito razgranato organsko jedinstvo koje ima smisao u samoj svojoj egzistenciji. Njoj pripada samo suverena moć odlučivanja koju ne može ni na koga prenijeti. Stoga među državama nije moguće prevladati prirodno stanje nego će ono i dalje trajati. Univerzalna je država loša i proturječna misao, neuspjao proizvod ljudske fantazije, proizvod koji napušta zbilju. Čovječanstvo mora napustiti tu zabludu ako ne želi doživjeti blamažu. Egzistencija i neovisnost nacionalnih država bila je i ostat će tvrdo tlo međunarodnog prava.

Carl Schmitt, jedan od najznačajnijih i najutjecajnijih, ali i najkontroverznijih teoretičara prava, cijelog je života osporavao univerzalističke pretpostavke Kantova projekta. S obzirom na problem međunarodnog prava, njegovo se mišljenje može svesti na dvije teze. Ponajprije, on se bori protiv diskriminacije pojma rata, dakle tvrdi da su ograničene mogućnosti juridizacije međunarodnih odnosa. Rat ostaje uvijek prisutnim kao krajnja mogućnost odnosa političkih zajednica. I potom, traži da se države zamijene velikim prostorima kojima bi se imperijalno vladalo (Schmitt 1974.: 111–186).

Što se tiče prvoga – vlada može biti okrivljena i osuđena za rat koji je započela samo ako međunarodno pravo diskriminira rat. Kako Schmitt brani tu tezu? On smatra da moralno ocjenjivanje protivnika truje međunarodne odnose i intenzivira ratove. On okrivljuje univerzalistički ideal mira Wilsonove politike saveza naroda, koja razlikuje pravedne i nepravedne ratove, da su zbog tog razlikovanja ratovi postali intenzivnijima, da zbog toga dolazi do sve dublje i oštrije podjele na prijatelje i neprijatelje, i napokon, sve to dovodi do posvemašnjeg razlikovanja prijatelja i neprijatelja, što ima za konkvenciju i njegovo potpuno uništenje. S obzirom na to da je svaka koncepcija pravednosti među nacijama prijeporna, nije moguća ni pravednost među njima. Normativno opravdanje u međunarodnim odnosima samo je izgovor za prikrivanje vlastitog interesa. Moralizirajuće stranke traže vlastite prednosti putem diskriminacije protivnika. Dakle, kad oni osporavaju protivniku status poštovanog neprijatelja, *justus hostis*, proizvode asimetrični odnos među inače podjednakim strankama. Još gore, moralizacija rata pojačava konflikt i uzrokuje propasti i izrođenje pravno civiliziranog vođenja rata. Dakle, prema Schmittovu uvjerenju, legalni pacifizam neizbježno vodi do raspirivanja sile, jer polazi od teze da svaki pokušaj jurističkog domestificiranja zbog ratnog nasilja, s obzirom na to da stranke imaju nesumjerljive predodžbe o pravednosti, mora voditi do neuspjeha. Konkurentne države ili nacije ne mogu se ujediniti oko koncepcije pravednosti – pogotovo se ne mogu složiti oko liberalnih pojmova demokracije i ljudskih prava. On je uvjeren u nerazrješivi antagonizam nacija, uvijek osjetljivih i na silu

spremnih, koje nastoje afirmirati svoje kolektivne identitete jedne nasuprot drugima. U univerzalizmu Kantova nauka o pravu Schmitt pobija funkciju racionalizacije vladavine, koju bi trebao preuzeti ustav kako u okviru nacionalne države tako i izvan nje.

Praksa modernih država

Utemeljenjem Lige naroda u praktičnu se politiku probio Kantov projekt. Ta se ideja razvila pravno-politički i pravno-teorijski nakon strahota Prvoga svjetskoga rata. Parole mirovnih pokreta u iscrpljenoj su Europi imale velikog odjeka u javnosti, ali i kod vlada. Inicijativa američkog predsjednika Woodrowa Wilsona, učenog jurista, prenijela je tu ideju u praksu. Wilson je već za vrijeme rata razvio program Lige naroda kao jezgre poslijeratnog razvitka. Iako se nije pozivao na Kanta, očito je da jako dobro poznao njegov spis *O vječnom miru*. Osnovno pitanje Lige naroda bilo je kako stvoriti sustav kolektivne sigurnosti. U čl. 10 jamči se cjelovitost i neovisnost svih država, a čl. 11. naglašava da “svaki rat i svaka prijetnja ratom bilo kojeg člana saveza stvar je čitavoga saveza”. Time je pogođena sama bit dotadašnjega međunarodnog prava. Nijedan član saveza ne može ostati neutralnim, ako je neki od članova napadnut. Američki su pravници imali znatan udio u stvaranju odluke Briand-Kellogg 1928. godine – pakt o apsolutnoj zabrani rata – koja slijedi tu obvezu saveznika. Federacija bi trebala kombinirati suverenitet država sa solidarnošću država na temelju demokratskog samoodređenja nacionalno-državno organiziranih naroda. Liga je formalno raspuštena u travnju 1946. godine.

Povelju Ujedinjenih nacija smislili su Roosevelt i Churchill još za vrijeme rata. Konceptcija je zahtijevala stvaranje sveobuhvatno i trajnog sustava opće sigurnosti. Nakon konferencije na Jalti pobjedničke sile donijele su 25. travnja 1945. Kartu Ujedinjenih nacija. Cilj *Karte* jest ograničenje svemoći zakonodavca, a to su u međunarodnom pravu ponajprije nacionalne države, jednim svima njima nadređenim pravnim principom, u prvom redu principom ljudskih prava. Kartu obilježava:

1. eksplicitno ukrštavanje cilja osiguranja mira s politikom ljudskih prava;
2. povezivanje zabrane uporabe sile s realističkom prijetnjom sankcija i kaznenim progonom;
3. inkluzivitet svjetske organizacije i univerzalizacija od nje postavljenog prava.

Problem uspostave mira tijesno je povezan sa stvaranjem kozmopolitskog poretka ili barem saveza koji umnogome nadmašuje mogućnost djelovanja nacionalne države.

Međutim, druga tendencija, koju sam uvjetno nazvao realističnom, stalno je prisutna i to u najrazvijenijim demokratskim zemljama. Ona se očituje u stalnim prekidima pravnoga stanja i uspostavi izvanrednog stanja. Izvanredno stanje nije neko posebno pravo (kao npr. ratno pravo) nego samo pokazuje koliko je suspendirani pravni poredak granični pojam. Poznajemo ga iz francuskog nauka o pravu pod nazivom *l'état de siège fictif ou politique* (fiktivno ili političko opsadno stanje). Prvi ga je Napoleon upotrijebio u obznani od 24. prosinca 1811. godine. Tim je aktom predviđena mogućnost da se, s obzirom na okolnosti, vojno djeluje s *plein pouvoir*. To znači proširenje egzekutivne

vlasti koja postaje konstitutivnom za pravni poredak i dovodi ga do transparentnosti. Stoga bismo mogli zaključiti da je izvanredno stanje latentno prisutno u pravnom poretku. Giorgio Agamben, talijanski teoretičar prava i politike, dao je pregled mogućnosti obznane opsadnoga ili izvanrednoga stanja u demokratskim zemljama Zapada. Zašto je taj pojam toliko značajan? On je značajan zato što zaposjeda područje između prava i politike. On je točka nejednake težine između javnoga prava i političkoga stanja, točka nesigurnosti između jurističkoga i političkoga područja. On je granica koja se ne može zatrpati ili premostiti, nego se mora uvijek iznova povlačiti. Realisti govore o tome da pravo može formirati političko stanje ako u njemu postoji konsenzus, ali nikakvo pravo ne može zatvoriti ponor koji postoji između prava i života. Možda u nuklearnom dobu, u koje je dospio svijet, ustavna primjena pune moći egzekutive neće biti iznimka nego pravilo.

Velike sile, osobito Sjedinjene Američke Države, morat će nastaviti put koji su same započele i energično zastupale između 1918. i 1945. godine, a to je put postupnog napredovanja u povijesnoj evoluciji međunarodnog prava. To znači da će morati izbjegavati unilateralne akcije i legitimirati svoje djelovanje u skladu s nadnacionalnim i internacionalnim institucijama, dakako, ponajprije s UN-om. To ne vrijedi samo za SAD nego i za sve ostale supersile. Za zemlje jugoistoka Europe, osobito Hrvatsku, od vitalne je važnosti, potpuno podržavanje međunarodnog prava i normi, kao i odluka međunarodnih institucija.

Literatura

- Agamben, Giorgio, 2003.: *Ausnahmezustand*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Czempiel, Ernst-Otto, 2002.: *Neu Sicherheit in Europa*, Campus, Frankfurt/New York
- Czempiel, Ernst-Otto, 2003.: *Weltpolitik im Umbruch*, Beck, München
- Duhamel, Oliver, 2003.: *Pour l'Europe*, Seuil, Paris
- Habermas, Jürgen, 2004.: *Der gespaltene Westen*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Häberle, Peter, 2002.: *Ustavna država*, Politička kultura, Zagreb
- Hegel, G. W. F., *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Höffe, Otfried, 1995.: *Völkerbund oder Weltrepublik?*, u: Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden*, Berlin
- Ipsen, Knut, 1996.: *Ius gentium – ius pacis?*, u: Merkle/Wittmann (ur.), *Zum ewigen Frieden*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Rawls, John, 2002.: *Das Recht der Völker*, de Gruyter, Berlin – New York
- Schmitt, Carl, 1974.: *Der Nomos der Erde*, Duncker & Humblot, Berlin
- Vitzthum, Wolfgang, Graf, 2004.: *Begriff, Geschichte und Quellen des Völkerrechts*, u: Wolfgang, Graf Vitzthum (ur.), *Völkerrecht*, Berlin

Zvonko Posavec

*DILEMMAS OF INTERNATIONAL LAW: BETWEEN NATIONALISM
AND COSMOPOLITANISM*

Summary

The author outlines some basic conceptual aspects of the legal evolution of international relations after 11 September 2001. First, he briefly sums up the classical international law. Then he goes on to analyze the two dominant approaches to the future development of international law – the idealistic and the realistic – by juxtaposing Kant and Hegel. Regarding this debate one should not forget Carl Schmitt, the German legal and political theoretician, since he challenges the universalist presumptions of Kant's project. Schmitt calls into question the function of the rationalization of governance which should be taken over by the constitution, both within and outside the nation-state. The author concludes that the US and other big powers will soon have to return to the path they paved and energetically followed between 1918 and 1945, the path of gradual progress in the historical evolution of international law.

Key words: Kant, law, politics, Carl Schmitt, international law



Mailing address: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR 10 000
Zagreb. *E-mail:* zvonko.posavec@zg.htnet.hr